

ՔՍԱՆԻՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը՝ 10 ռուբլի. կէս տարեկանը 6 ռուբլ. Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция «Мшакъ».

Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տէլէֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տէլէֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԴՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԿՈՒ

(30-Դ ՏԱՐԻ)

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1902 ԹԻՖԼԻՍԻՆ

«ՄՇԱԿԸ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԵԼՈՒ Է ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՈՒՂՂՈՒԹԵԱՄԲ

ամեն օր, բացի տօներէն յաջորդող օրերէն:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒՆԸ. «Մշակ» տարեկան գինը 10 ռուբլի է, տասն եւ մէկ եւ տասնամիւսնի 9 ռ., իսկ եւ ութ ամիսը՝ 8 ռ., եւ յոգ ամիսը՝ 7 ռ., վեց ամիսը՝ 6 ռ., հինգ ամիսը՝ 5 ռ., չորս ամիսը՝ 4 ռ., երեք ամիսը՝ 3 ռ. երկու ամիսը՝ 2 ռ. եւ մի ամիսը՝ 1 ռուբլի:

ԱՐՏԱՄԱՆՄԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 7 դոլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 ռուբլի:

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՐԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բաղրամյան եւ Բարձրակայան փողոցների մոտ), իսկ ԲԱԳՐՈՒՄՆԸ. Դաւթեանի մօտ:

Կայսրութեան ուրիշ թաղաքներից «Մշակին» գրվելու համար եւ առհասարակ նամակներ եւ ծրարներ ուղարկելու, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, Редакция «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից՝ ТИФЛИС, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Կիրակնօրեայ զրոյց. Մատենագրութիւն. Ներքին լուրեր. —ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտաքին լուրեր. —ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. —Մանրանկար. —ՀԵՌԱՅԻՆՆԵՐ. —ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. —ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. —Հերցե-գովիտներ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՅ ԶՐՈՅՑ

Այս եկաւ, հասաւ մի նշանաւոր կիրակի Նշանաւոր, ի հարկէ, միայն մեզ համար, ընթերցող: Նշանաւոր նրանով, որ կարող ենք նրան տալ վերջին անունը: Վերջին... այս

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԵՐԱՅԻՆՆԵՐ

(Սմ. Զօրովիչի *)

Բօրօտեան գերեզմանատան կողմից երկու օր առաջ սարդար (զօրապետ) Մարկոյի մօտ եկաւ մի երիտասարդ հերցեգօշխակ: Արտաքինով նա մանկամարդ էր, տանաւելից տարեկանից ոչ աւելի, եւ մի եւ նոյն ժամանակ չափազանց գեղեցիկ. նա բարձրահասակ էր, թէեւ ոչ լայն նախակուշք, սպիտակ-կարմրաթուշ գէղջով, ինչպէս «ձիւն ցօղված արիւնով», եւ ածխի նըման սեւ աչքերով: Երկար մոյգ մազերը առջեւից կախված էին ճակատի վրա համարեա մինչեւ աչքերը, իսկ ետեւից՝ մինչեւ ուսերը: Երկ-չոտութեամբ, ամաչելով նա մօտեցաւ սարդար Մարկոյին եւ համբուրեց նրա ձեռքը:

—Որտեղացի ես, այ տղայ, հարցրեց սարդարը, առանց կարողանալու աչքերը նրանից հեռացնել, այնքան երիտասարդը նրան դուր եկաւ:

- Նեկուհիցի:
- Անունդ ինչ է:
- Ստանիս:
- Իսկ ազգանունդ:
- Ռանկովիչի:

Սարդար Մարկոն աչքերը ցած գցեց, կօշիկ ծայրով մի քանի անգամ գետնին խփեց, կարծես մի բան մտածելով:

—Ինչո՞ւ համար ես եկել, հարցրեց նա բա-

բառի մէջ կայ մի արտառուչ, յուզող չեչու: Նա ցոյց է տալիս, որ կայ մի վերջ, որ մի բան վերջանում է, այլ եւս չի գայ, յաւիտեան կանչատլի մեզանից: Մարդկային սիրտը չէ կարող անտարբերութեամբ նայել մի այսպիսի հանգամանքի...

Վերջինը, ի հարկէ, ոչ թէ մարդկային կեանքի մէջ: Այդ կեանքը դեռ վերջանալու դիտաւորութիւն չունի. մեր աշխարհում նա գեռ շատ եւ շատ բան ունի տեսնելու: Բայց նա ունի անցաւոր շրջաններ, այնպիսի միջոցներ, որոնք յայտնի ժամանակ ծնվում են, յայտնի ժամանակ մեռնում, որպէս զի տեղ տան իրանց յաջորդներին: Մշտապէս կատարվում է այն, ինչ ասել է բանաստեղծը.

Կամայ կամայ տարիները անցնում են,

ւական երկար մտածելուց յետոյ:

—Եկել եմ կուռելու:

Սարդարը գլուխը շարժեց, կարծես ուղեւորով ասել. «Ես այդպէս էլ կարծում էի» եւ կրկին ոտքով գետնին խփեց:

—Բայց չէ որ դու դեռ շատ ջանիլ ես, ասաց նա հատ-հատ արտասանելով եւ չեչուելով խօս-քերէ:

—Միթէ դա խանգարում է, հարցրեց երիտասարդը եւ գլուխը կախ գցեց:

—Ուսման համար է, իսկապէս խանգարում է, պատասխանեց սարդարը: Քեզ այժմ այնպէս է թւում, թէ կուռել, արիւն թափել հեշտ բան է. բայց այդպէս չէ. դու սխալվում ես: Բոլոր քեզ նման երիտասարդները վախկոտ, երկչոտ են: Երբ նրանք կուռ են գնում, կարծում են թէ նրանցից կատաղի մարդ չը կայ. բայց հէնց որ լավում է հրացանների առաջին որոտը, նրանք իսկոյն գոնեք թոցնում, թափվում եւ ապա փախչում են:

—Ես այդպիսիներից չեմ, ասաց երիտասարդը:

—Ի՞նչպէս. ինչո՞ւ դու պիտի նրանցից լաւ լինես:

—Ես չեմ փախիլ, չեմ թափվիլ, թէկուզ մեռնելու լինեմ: Ես հրացաններից չեմ վախե-նում... Դու միայն ընդունիր ինձ քո խմբի մէջ, այն ժամանակ կը տեսնես:

Մարկոն կրկին մտածեց, յետոյ բարձրացրեց գլուխը եւ նայեց ուղիղ երիտասարդի աչքերի մէջ:

—Դէ, լաւ... կընդունեմ քեզ... բայց, ճշմարիտ, ես պատրաստ եմ գրգռ գալու, որ դու առաջինը կը փախչես կուռի դաշտից... ես ձեզ ճանաչում եմ, լաւ եմ ճանաչում... բայց թող քո ասածը լինի: Դու այժմ մերն ես, գնա կա-մաւորների մօտ... Չեմք չունի. յայնչայն դէպք մենք մէկով աւել ենք:

Մեզ նորոգած դարուն ամառ դարձնում են... Կամայ-կամայ մի տարի անցրինք: Յաջորդ մեր զրոյցի օրը մենք այլ եւս ներկայ տարվայ մարդիկ չենք լինի, այլ նրան յաջորդողի, նորի մարդիկ:

Կամայ-կամայ անցրինք: Եւ այսօր, երբ կանգնած ենք վերջում ու նայում ենք մինչեւ սկիզբը, գոհ ենք, երջանիկ ենք համարում մեզ, որ մի այսպիսի տարի ունեցանք:

Յիշեց՛ք թէ ինչ ահագին յուզմունքով էինք մտնում այս տարին: Քսաներորդ դարի առաջին տարին էր: Խոշոր ժամանակամիջոցի մի այսպիսի փոփոխութիւնը, որ տեղի էր ու-նենում ահագին դժբաղդով, որ մի ամբողջ դա-կանութիւն ստեղծեց, որ դիտութեան մարդ-կանց զուգակութիւններով էր զարդարված, մեզ ամենքիս այնպէս էր տրամադրում, թէ դարի հետ կը փոխվի եւ մարդը, թէ կը գնայ, կը կորչի զօրադուրութեան մեծ մասը եւ կը գայ երջանկութիւնը մեծ չափերով:

Այս անցկացրինք մի ամբողջ տարի, քսան-երորդ դարի առաջին տարին եւ ինչ:

Նայում եմ անցկացրածին, նայում եմ նոր ժամանակի այն մի նշանաւոր հատուածին, որ լսողը մեզանից հեռացած, կորած կը լինի, եւ տեսնում եմ մի մեծ, սոսկալի հանգամանք մեր կեանքի մէջ. —մարդը խաբում է ինքն իրան. մարդը կամենում է լաւ լինել, բայց չէ կարո-ղանում եւ նրա համար «երէկը» միշտ կրկն-վում է այսօր: Երէկները ունենում են զանա-զան անուններ—ամիս, տարի, դար, բայց դը-րանք լոկ անուններ են, փոխվում են, իսկ իսկ մեծի տակ, մարդկութեան սրտի մէջ, ամեն ինչ մնում է սոյնը: Նոյնը համարեա անփո-փոխ, նոյնը վատեցողից, ցուրտ ու մաշկ:

Մենք սովոր ենք այս տեսակ հայեացքները անուանել յոռետեսութիւն: Բայց անունները նշանակութիւն չունեն այս դէպքում: Փաստերն են խօսում: Եւ ինչ են ասում ձեզ մի տարվայ փաստերը:

Վերացաւ անաղաքութիւնը:

Հարցրի այսպիսի մի երկար, ցաւազար չարք: Եւ բացառական պատասխաններ: Այնու-հետեւ անուանեցէք այս բոլորը յոռետեսու-թիւն:

Երիտասարդը կրկին մօտեցաւ սարդարին եւ համբուրեց նրա ձեռքը, իսկ նա փայփայեց նրա գլուխը եւ քթի տակ ասաց. «Շատ ապրեալ»: Այնուհետեւ յանձնեց նրան ընկերներին, որոնք ընդունեցին նրան իրանց եղբոր պէս, ինչպէս այդ լինում էր, սովորաբար, հերցեգովիներից-ների մէջ:

Բոլորեան գերեզմանատան սարդարին կուռից յետոյ կամաւորները հաւաքվեցին սարդարի շուրջը. ստուգում էին, թէ ովքեր են սպանված, ովքեր են մնացել կենդանի: Սարդարը կանգ-նած էր մէջտեղը, հարցնում էր իւրաքանչիւ-րին, տեղեկութիւններ էր հաւաքում, իսկ կա-մաւորները կամացուկ խօսում էին իրար մէջ եւ ձայն տալիս իրար:

Մօտ եկաւ էլի մի երիտասարդ:

—Բայց ո՞ր է մեր Ստանկոն, հարցրեց նա: Բոլորը լռեցին, նայեցին իրար ետեւի, գիտե-ցին իրանց չուրջը: Ստանկոն ոչ մի տեղ չէր երեւում:

—Նա այստեղ չէ...

Սարդարը զարմացաւ: Նա կարծես չէր հա-ւատում, որ Ստանկոն չը կայ... նրա փախուստի մասին խօսք լինել չէր կարող, որովհետեւ սար-դարը իր սեփական աչքերով տեսել էր, թէ ինչպէս նա կուռում էր, որպէս մի իւնակ (կորիճ), փորձված տաք պատեարգմանի մէջ... իսկ նրա մահվան մասին նա չէր ցանկանում, կամ աւելի լաւ ասած, վախենում էր, չէր համարձակվում մտածել, երկու օրվայ մէջ նա այնպէս էր կապվել Ստանկոյի հետ, որ կարծես վերջինս նրա ազգականը, հարազատ որդին լինէր...

—Ի՞նչ է պատահել նրան, հարցրեց նա իրան չըլապատող երիտասարդներին մի տեսակ խուլ եւ տարօրինակ ձայնով:

—Չը գիտեմք, պատասխանեցին նրան:

Սարդարը սեղմեց ատամները:

Թիւն կամ ինչ կամենում էք: Կը փոխվի դա-նից իրողութիւնը:

Եղան փոքրիկ գեղեցկութիւններ այս մեռ-նող տարվայ ընդհանրապէս տեղը կերպարանքի վրա: Եփրատի հովիտում կոտորոյնները, թա-լանողներ սովորականի պէս անպակաս էին: Բայց այնտեղ դուրս եկաւ եւ Եսթերը, մի դիւ-ցադնուհի, որ Շարաֆ անունով մի գաղան ոչնչացրեց: Կային, այո, այսպիսի հատ-հատ, առանձին-առանձին շողեր մեր միջին հօրիզո-նում: Բայց դրանք չափազանց քիչ, չափազանց փոքրիկ բաներ էին ընդհանուր դրութեան հետ համեմատած: Բացառութիւններ միշտ են լի-նում: Կարելուրդ, հետաքրքրականը, ցաւեցնողը ընդհանրութիւնն է: Ահա այդտեղ մենք չենք գտնի աչքի ընկնող փոփոխութիւններ: Ահա այդտեղ է այն մութ հրապարակը, ուր դիտե-նէսեան մի շարք լապտերներ են հարկաւոր՝ առաքինութիւններ որոնելու համար:

Ստաքինութիւն: Մեծ բառ է սա եւ դուք, երեւի, պատրաստ էք ասելու, թէ շատ խոշոր բաներ եմ ես պահանջում այժմեան իրականու-թիւնից: Ստաքինութիւն որոնել կարելի է, սա-կայն որոնողը պիտի համոզված լինի, որ չի գտնի նրան, որովհետեւ դա չափազանց մեծ բան է, մի այնպիսի խոշոր գոհար է, որ հա-րիւր տարին մի անգամ է պատահում: Որոնե-ցէք. կարող էք նոյն իսկ հրեշտակ էլ որոնել մեր աշխարհում: Բայց կը գտնե՞ք:

Այսպէս էք դուք դատում, իմ բարեկամ ըն-թերցող: Այսպէս պիտի երեւակայեք դուք իմ պահանջը: Դա բնական է. երբ մենք խօսում ենք, օրինակ, ոսկու մասին, երեւակայում ենք այդ «ազնիւ մետալի» մի խոշոր կտոր, բոլորո-վին չը մտածելով, որ ոսկու կտորը կարող է եւ մի աւաղանատիկի պէս լինել: Երբ խօսում ենք լաւ, շատ լաւ մարդու մասին, մեր առջեւն է գալիս հրեշտակի հասկացողութիւնը եւ մենք ամենեւին չենք ուզում մտածել, որ մեզ համար հաւասարապէս պաշտելի է եւ մարդկային այն հոգին, որ շատ հեռու է հրեշտակից, բայց շատ հեռու է եւ ատաղանայից:

Այսպէս եւ առաքինութիւնը: Ես ինքս էլ նկատի կառնեմ այս հասկացողութիւնը իր ամ-

—Գո՛ւր, նրան, ձայն տուեց նա: Իսկոյն գտնէ կենդանի թէ մեռած: Ո՞վ գիտէ, գուցէ մի տեղ մնացել, ուշացել է: Փնտռեցէք նրան...

Տղերքը լռեցին սարդարին եւ ցրվեցին զանա-զան կողմեր: Մի դիակից միւսն էին անցնում, յուսալով գտնել Ստանկոյին սպանվածների մէջ, նայում էին թիւրի տակ, այստեղ, այնտեղ, բայց իզուր:

Մինչ այդ մի քանի կամաւորներ գնացին ջրի ուղղութեամբ եւ գտան Ստանկոյին առուակի մօտ: Նա ընկած էր փորի վրա, իսկ նրա տակ կաշմվել էր արեան մի լճակ, որ սկսում էր լերդանալ, սեւանալ... իսկոյն մօտ վազեցին, չուռ տուին նրան թիկունքի վրա: Նա դժգոյն էր, աչքերը փակած, բերանը բաց: Մարդը խճճված էին, փոխած արեանանիկ խտտի վրա, իսկ նրանց վրա լերդացել էր արեւը:

—Մեռած է, ասաց մէկը, չօշակելով Ստան-կոյին:

Մօտեցան ուրիշներն էլ եւ սկսեցին զննել նրան:

—Չէ, չնշում է, Աստուած վկայ, դեռ չնշում է, բացականչեց առաջինը:

Այդ խօսքերը բաւական էին... մնացածները վազեցին առուի մօտ, սկսեցին որսկել, լուա-նալ նրա երեսը: Մի քանի րօպէից յետոյ նրա այտերի վրա երեւեց մի ընդոյշ կարմրութիւն: Տղերքը աւելի մօտեցան, սկսեցին խնամել նրան եւ նա վերջապէս կամայ-կամայ բաց արեց աչքերը... առաջին րօպէները նա չը գիտէր թէ որտեղ է, ինչպէս յայտնեց այստեղ, ինչ են անում նրան եւ ապա կրկին փակեց աչքերը... յետոյ բաց արեց եւ թոյլ, շատ թոյլ ձայնով խնդրեց.

—Չուր:

—Իսկոյն, պատասխանեցին տղերքը եւ նրան մի փոքր ջուր տուին: Յետոյ զգուշութեամբ բարձրացրին նրան եւ տարան սարդարի մօտ:

*) Սկիզբից Զօրովիչ ժամանակակից տեր ժո-ղովրդական գրողներից է: Նա դեռ 25 տարեկան է, ծնվել է Հերցեգովինայում (Վոստար), որի կեանքը հարազատութեամբ վերաբարդում է իր երկերում:

Електропечатня Груз. Издат. Т—ва. Б.-Ваневская ул.

